

IS
an-
för
Allt
sk-
av
ng,
rde
äk-
av
ck-

Utges av Föreningen Kulturella
Perspektiv vid Umeå universitet, med
stöd av Humanistisk-samhällsveten-
skapliga forskningsrådet (HSFR),
Socialvetenskapliga forskningsrådet
(SFR) och Carlsson Bokförlag,
Stockholm

REDAKTÖR
Roger Jacobsson

REDAKTIONSKOMMITTÉ
Alf Arvidsson, Billy Ehn,
Kurt Genrup, Anders Haggström,
Ella Johansson, Marianne Liliequist,
Anna Sofia Lundgren,
Britta Lundgren

REDAKTIONELL ASSISTENT
AnnCristin Winroth

RÅDGIVANDE
REDAKTIONSKOMMITTÉ
Gösta Arvastson, Helene Brembeck,
Lena Gerholm, Orvar Löfgren,
Inger Lövkrona

ANSVARIG UTGIVARE
Billy Ehn

REDAKTIONENS ADRESS
OCH TELEFON
Etnologi
Institutionen för kultur och
medier, Umeå universitet,
S-901 87 Umeå
Roger Jacobsson, tel. 090-786 96 57
Billy Ehn, tel. 090-786 55 67
AnnCristin Winroth (prenumera-
tionsansvarig) tel. 090-786 99 67
Fax 090-786 78 45

PRENUMERATION
200 kronor för fyra nummer 1999,
institutioner och bibliotek 225
kronor, lösnummer 60 kronor

POSTGIRO
65 33 59 - 0

OMSLAG OCH GRAFISK FORM
Roger Jacobsson

TYPSSNITT
Adobe Caslon

COPYRIGHT
Kulturella Perspektiv och respektive
författare

TRYCK
Nyheterernas Tryckeri KB, Umeå 1999

ISSN 1102-7908

k ULTURELLA PERSPEKTIV

Svensk etnologisk tidskrift

Nr 3 1999 • Årgång 8

BARBRO BLEHR

Diskurs och erfarenhet 2

PIA KARLSSON

Fayzas revertering 5

FREDRIK HERTZBERG

Erfarenhet som diskurs

*Att berätta sig ut ur intervju-situationens relativa
underordning* 13

BARBRO BLEHR

Ett krigsjubileum och en hemsida

Om NS-barn i den norska offentligheten 22

LARS KAIJSER OCH ANN RUNFORS

Diskurs och erfarenhet

En kommentar 32

BIRGITTA MEURLING

Kvinnorum i fadershus

– om kvinnliga prästers könsskapande 36

*Omslag: Kvinnlig underordning i kyrkorummet är av gammalt datum. Till en början rörde
det sig om undervisning i olika former. Handskriftsminiatyr från 1300-talet. Bryssel,
Bibliothèque Nationale, ms. 9229.*

Ett krigsjubileum och en hemsida

Om NS-barn i den norska offentligheten¹

BARBRO BLEHR, fil.dr, är forskarassistent vid etnologiska institutionen, Stockholms universitet, där hon har undervisat sedan slutet av 1980-talet. Hon disputerade 1994 på avhandlingen *Lokala gemenskaper: En studie av en nordsvensk by på 1980-talet. Därefter har hon studerat norskt nationaldagsfirande med fokus på rituella praktiker och ideologiska implikationer. Resultat har publicerats i Ethnologia Scandinavica och Ethnology, och en monografi på svenska är på väg. Till hennes intresseområden hör också religion och politik.*

Nasjonalsamling, NS, är det norska nazistparti som 1942–1945 bildade regering under Quislings ledning med stöd av de tyska ockupanterna. Inom NS-regeringen fanns det olika och delvis motstridande fraktioner: pangermanska, norsk-nationella, socialistiska och kapitalistiska (Sørensen 1989a). Men för omgivningens bedömning av partiet har dessa skillnader spelat mycket liten roll. Den etablerade förståelsen av NS är att det var ett parti av landsförrädare. Den bilden formas under ockupationen, men den fixeras av det efterföljande *rettsoppgjøret*, där medlemskap i NS i sig definierades som bistånd till fienden.² Historieskrivningen om ockupationsåren, kanske framför allt den populära tradition som Anne Eriksen (1995a) har analyserat i termer av mytologisering, har ytterligare befäst en grundläggande tudelning av den norska befolkningen under kriget: de goda norrmännen, som valde rätt sida och stod emot tyskarna, och de andra som valde fel. Till bilden hör då också att de goda var många och de onda få (Eriksen 1994, 1995a:58–61, 73–82).³ Enskilda och organiserade NS-aktivister har förvisso försökt utmana denna historieskrivning, men i stort sett har de talat för döva öron (jfr Eriksen 1995b).

Denna artikel handlar om partimedlemmarnas barn. Närmare bestämt beskriver den hur NS-barn, från att ha varit en tystad och marginaliserad kategori, under de senaste tio åren har börjat ta form och plats i den norska offentligheten. Min avsikt är att diskutera denna rörelse som en identitetspolitisk process, och att med utgångspunkt i NS-barnens exempel reflektera över hur vi som etnologer kan studera sådana processer.

Med identitetspolitik menas då en verksamhet där människor definierar sig själva i offentligheten, med egna

erfaren
och m
ter ex
sådan
därför
och k
rier av
beskri
andra
och ar
komm
är allt
ändra
tystad
serade

Ide
manlä
för de
inte i
en oär
lärdoor
ser os
social
och l
stämd
gestal
betecl
enda
drag i

I c
gransl
ligen
kriget
tioner
upprä
efter
som j
niella
dessa
ambit
tidsvi
på nå
särski
av ide

erfarenheter som yttersta legitimering, och med visioner för framtiden som knyter explicit an till dessa erfarenheter. En sådan verksamhet är politisk, i vid mening, därför att den alltid äger rum i ett socialt och kulturellt landskap där vissa kategorier av människor och vissa verklighetsbeskrivningar är dominerande, medan andra människor släps från underläge och andra verklighetsbeskrivningar aldrig kommer fram. Stegen ut i offentligheten är alltid relaterade till en strävan att förändra styrkepositionerna; att ge röst åt de tystade, och att ge plats åt de marginaliserade.

Identitet och erfarenhet är nära sammanlänkade i sådana processer. Men de är för den skull inte likvärdiga, och definitivt inte identiska, storheter. Erfarenheter är en oändlig mängd intryck och minnen och lärdomar som det genomlevda livet förser oss med, medan identiteter är grova sociala kategoriseringar, som kondenserar och kollektiverar erfarenheter av bestämda slag. Enskilda NS-barns liv kan ha gestaltat sig på olika sätt; identitetsbeteckningen NS-barn samlar dem till en enda kategori, och betonar gemensamma drag i deras öden.

I det följande ska jag börja med att granska en ceremoniell markering, nämligen femtioårsjubileet av andra världskrigets slut, på jakt efter officiella deklARATIONER som erkänner, omdefinierar eller upprättar NS-barnen som kategori. Därefter ska jag kommentera en del texter som presenterar NS-barn i icke-ceremoniella sammanhang. Vad jag vill jämföra i dessa texter är framför allt författarnas ambitionsnivåer, intentioner och framtidsvisioner. Avslutningsvis ska jag peka på några frågor och skiljelinjer som ter sig särskilt värda att uppmärksamma i studiet av identitetspolitiska processer.

KRIGSJUBILEET

Den norska *Frigjøringsmarkeringen*, våren 1995, hade ett tredelat syfte: man skulle glädjas över friheten, minnas de fallna, och se till att ungdomarna lärde av historien så att den aldrig skulle kunna upprepas.⁴ Jubileet var ett flerlokaliserat och utdraget evenemang, eftersom det man skulle minnas var en serie händelser som hade ägt rum på olika platser vid olika tider, från Finnmark till koncentrationslägren i Tyskland och Polen, från hösten 1944 till våren 1945. Men kulmen var de markeringar som ägde rum på själva *frigjøringsdagen*, 8 maj, i centrala Oslo, i Stortingets respektive regeringens regi. Som första inslag på morgonen bekransades då en staty av Haakon VII, kung under krigsåren. Lite senare på förmiddagen hölls ett minnesmöte i Stortinget, med tal och musikinslag. Därefter följde tre sammanlänkade evenemang: en veteranparad längs Karl Johans gate, en samling med tal, sång och diktläsning vid Akershus fästning där paraden hade upplösts, och en efterföljande mottagning för veteraner och andra gäster. Senare på eftermiddagen bekransades ett monument över *krigsseilere*, det vill säga sjöfolk som hade seglat ute under krigsåren, och därmed dragit in betydande intäkter till de allierade och den norska exiladministrationen. Som sista punkt hölls ett minnesprogram om kvällen, för särskilt inbjudna gäster.

Det är tre inslag som framstår som särskilt centrala i de ovannämnda ceremonierna, nämligen *stortingspresidentens* (talmannens) tal vid morgonens minnesmöte, veteranparaden och kungens tal vid samlingen vid Akershus. När stortingspresidenten och kungen höll sina tal var det de två främsta företrädarna för den norska nationalstaten som uttalade sig, å Norges

vagnar, om vilka lärdomar man skulle dra av kriget, om vilka som skulle hedras och tackas, och om vilka som skulle ursäktas och på vilka premisser det i så fall skulle ske. På samma sätt utgjorde paraden en officiell deklaration om veteranernas status, och om det omgivande samhällets tacksamhet.⁵ Samtliga dessa inslag visades också i sin helhet på TV i NRK 1, den statliga före detta monopolkanalen.

Frigjøringsmarkeringen är ritualteoretiskt sett ett bekräftande, icke-ifrågasättande evenemang, en besvärjelse om hur arrangörerna vill att världen ska förstås.⁶ Det är mot bakgrund av den typologiseringen som det ter sig särskilt motiverat att granska om, och i så fall hur, jubileet flyttade några positioner i det sociala landskapet av vinnare och förlorare. Men för att besvara den frågan behöver man granska inte bara ritualens centrum utan också dess utkanter och för- och efterspel, alltså det breda mellanledsfält som rymmer olika slags länkar mellan evenemanget och den omgivande vardagen.⁷ Planering och förarbete kan ses som sådana mellanledsprocesser, liksom all diskussion om vad som egentligen ska hända och varför. Krav på officiella erkännanden och ursäkter hör också hemma i detta fält.

När mellanleden framstår som betydelsefulla är det inte minst för att det är där vi kan söka efter nyanseringar och protester. De rituella höjdpunkterna, i den här formen av evenemang, kan inte hantera gränser; vad de producerar är entydiga versioner, kategorier och ståndpunkter. Mellanledsprocesser och -utspel kan ifrågasätta denna entydighet, både direkt och indirekt. Med andra ord är det samspelet mellan centrum och kringaktiviteter som gör det möjligt att se det rituella budskapet i relief, inklusive att upptäcka vad det förtiger.⁸

Det som skedde i de rituella markeringsringarnas höjdpunkter 1995 var framför allt att *krigsseilerne* upprättades. De gick först i paraden av veteraner, och när deras insatser berördes i TV-kommentarer och officiella tal fick de entydiga hedersbetygelser. Dessutom innehöll, som nämnts, det officiella programmet en separat markering vid deras eget monument utanför Oslo centrum. Utöver detta hade deras insatser också uppmärksammats intensivt under förberedelsefasen, bland annat genom en dokumentär TV-serie i NRK. Detta framstod som ett massivt försök till rehabilitering och senkommen ursäkt, men så var inte heller krigsseilerne någon förlorarkategori i egentlig mening. När de hade marginaliserats efter kriget, så var det inte för att de hade befläckats av kontakter med fienden, utan för att det officiella Norge aldrig hade erkänt deras krigsinsats.

De riktiga förlorarkategorierna, däremot, fick sin upprättelse i mer eller mindre knapphändiga former i de båda talen.⁹ Kungens bidrag till en sådan omorientering gick framför allt ut på att han förordade försoning också med "landsmenn som havnet på gal side". *Havnet* (hamnede) är ett intressant ord i sammanhanget, eftersom det underkommunicerar aspekten av aktivt val, och antyder förekomsten av slump och tillfällighet. Men försoningsviljan var inte villkorslös. Som alltid när ordet försoning förekom i samband med jubileet gjordes det klart att det aldrig var fråga om att försona sig med nazistisk ideologi. Det var aldrig fråga om att rubba gränsen mellan rätt och fel; bara om att sträcka ut en hand till människor som hade ångrat och sonat sina tidigare missgrepp.

Stortingspresidenten, å andra sidan, var den som explicit inkluderade förlö-

rarnas
muleri

Og i
sider
at ik
idag
dere:
dem

Det är
använd
barn. I
ändå v
märka
officiell
identitet
notera
talen. S
säger at
lorarka
terar, &
höjdpu

När
fick N
ter och
TV-pro
komme
8 maj,
framträ
barn (t
tet, den
mentar
kvällsut
prograr
slippa t
trast til
1945. I
långt n
journal
av var c
talade o
hur tide
dessa. K
framträ

rarnas barn i sitt tal, genom följande formulering:

Og idag ser vi klarere at det var lidelser på begge sider av fronten. Det er også en av grunnene til at ikke alle nordmenn tar fullt ut del i vår glede idag. Jeg tenker her på dem som har lidd fordi deres fedre valgte gal side under krigen og på dem som ble født med en tysk soldat som far.¹⁰

Det är värt att notera att ingen av talarna använde beteckningen NS:ere eller NS-barn. De som kände till historien förstod ändå vad som åsyftades, men om man ska märka ord, så får alltså NS-barnen inget officiellt erkännande av sin kollektiva identitetsbeteckning. Det är också värt att notera att de själva nämns i endast ett av talen. Som en allmän konklusion kan man säga att NS-barnen knappast är en förlorarkategori som *frigjøringsjubileet* prioriterar, åtminstone inte i de ceremoniella höjdpunkterna.

När det gäller mellanleden, däremot, fick NS-barnen uppmärksamhet i debatter och insändare, men också i två egna TV-program. Det första sändes i TV 3, en kommersiell kanal, ganska sent om kvällen 8 maj, och hette "Tapernes barn". Där framträdde tre manliga, relativt unga NS-barn (två av dem var födda efter krigsslutet, den tredje 1944). I Aftenpostens kommentarer till programtablån (Aftenposten, kvällsutgåva, 8 maj 1995) presenterades programmet som att tre NS-barn skulle få slippa till med sina historier, som en kontrast till hur Norge firade befrielsen våren 1945. Programmet, cirka en halvtimme långt med avbrott för reklam, varvade journalfilmer från 1945 med ansiktsbilder av var och en av de tre, som framför allt talade om sina egna nära familjer, och om hur tiden efter kriget hade gestaltat sig för dessa. Kvällen därpå, i statskanalen NRK, framträdde ett annat NS-barn, en kvinna

född fyra år efter krigsslutet. Hennes mor var en av dem som hade varit partimedlem, men efteråt ångrat sitt val. Den här kvinnan talade också om hur efterkrigstiden hade varit för henne och modern, inte minst om hur rädd modern alltid hade varit för att hennes förflutna skulle komma i dagen. Men framför allt hade hon själv ett tvådelat budskap: som barn skulle man inte ta på sig skuld för vad föräldrarna hade gjort, och från det omgivande samhällets sida måste man, om man skulle lära av historien, också våga se närmare på de forna NS-medlemmarnas egna motiv och bevekelsegrunder.

HEMSIDOR OCH ANDRA TEXTER

Det icke-ceremoniella synliggörandet av NS-barn under de senaste tio åren har skett framför allt genom böcker, tidskriftsartiklar och insändare i dagstidningarna. Vad jag ska kommentera här är ett par texter som jag uppfattar som tidiga och lite trevande försök att dra uppmärksamheten till NS-barnen och deras erfarenheter (Olden 1988, Fuglestad 1991), samt en presentation av "Foreningen av norske NS-barn", före detta "Foreningen av 1991" (Klüwer 1998) som man kan möta bland annat på en hemsida på Internet.¹¹ Till de betydelsefulla tidiga texterna hör också en *kronikk* med titeln "Den fortapte generasjon" (Eggen 1991) och självbiografen "Gutten fra Gimle: Et NS-barns beretning" (Eggen 1993). Jag diskuterar dem inte separat här, men väsentliga delar av deras budskap flätas in i föreningspresentationen på hemsidan.

Det som skiljer de förstnämnda två texterna åt är att de har olika drivkrafter, och att de pekar olika långt. Olden, som gör

marke-
framför
De gick
är deras
arer och
ersbety-
nämnts,
at mar-
utanför
le deras
nsivt
nat ge-
NRK.
rsök till
ursäkt,
någon
När de
så var
iv kon-
et offi-
deras

t, där-
mind-
talen.⁹
tiente-
n för-
smenn
(ham-
man-
licerar
före-
Men
Som
sam-
tt det
med
ga om
; bara
iskor
ligare

idan,
örlo-

intervjuboken, vill ge röst åt NS-barnen, det vill säga ge offentlighet åt deras egna berättelser om sina liv under efterkrigstiden. Han hör inte själv till kategorin, men han vill att det norska samhället ska få vetskap om och ta sitt ansvar för att de här barnen har lidit under uppväxten. Han antyder också att det officiella Norge och den generation som har trakasserat barnen borde erkänna sin egen skuld (1988: 14–15). Men han vill göra detta utan att understödja de politiska slutledningar som existerar bland en del av NS-barnen, om föräldragenerationen och/eller om den egna samtiden. Det är av inledningen att döma inte en helt lätt balansgång, den producerar lite extra text, och till slut i inledningen kommer också följande deklaras:

Det er ei viss glede for meg å kunne fortelje at eg ikkje deler eitt einaste synspunkt med NS eller andre variantar av nazisme eller fascisme. Det er eit tilsvarende poeng at det ikkje finst så mykje som eit spor av NS-medlemmer i familien. Om det skulle vere interessant. Det er det sjølv sagt ikkje, men seiast må det i alle fall (1988:16).

Fuglestad, som själv är NS-barn, agerar på delvis samma sätt. Han tar avstånd, på första sidan i sin artikel, från dem som "ikke har maktet å rive seg løs fra fedrenes ideologiske irrganger" (1991:16, jfr 1991: 18), och han avslutar sin artikel med att antyda att tiden kunde vara mogen för en officiell ursäkt gentemot NS-barnen (1991:23). Men huvudargumentet i hans artikel handlar inte om barnens erfarenheter, utan om det svindlande i insikten att de kanske inte var så få som det genom efterkrigstiden alltid har påståtts att de var. Det svindlande ligger framför allt i de vidare konsekvenserna av detta möjliga faktum:

... hvis vi virkelig er "mange" – og vi må vel i det minste være flerfoldige hundre tusen? – og hvis derfor våre foreldre og/eller slektninger som var på den "gale" siden må ha vært "mange" de også, hvordan passer så dette med den ovennevnte "offisielle" version av okkupasjonstidens historie? (1991:17).

Vad Fuglestad antyder är att den norska krigshistorien (eller, som det skulle heta i Eriksens perspektiv, mytologiseringen av kriget) skulle kunna undermineras eller åtminstone modifieras kraftigt, om man ställde en del besvärliga frågor med utgångspunkt i NS-barnens existens (1991: 19–23). Det är förstås en uppmaning att revidera historien, men inte ett exempel på historierevisionism, i den meningen att han vill upprätta eller vidareföra föräldragenerationens ideologi.

Presentationen av föreningen av norska NS-barn, i sin tur, representerar ett senare stadium av synliggörandet. Det är ett stadium där det växer en grupp ur den potentiella bas som kategoritillhörigheten bildar, och där det formeras en tydligare gemensam verklighetsbild på grundval av den egna historien. Enligt föreningspresentationen startar den här etableringen med att några NS-barn, kort tid efter publiceringen av Eggens kronikk om den förlorade generationen, kommer samman i en liten grupp i Oslo för att bearbeta sina problem och sitt utanförskap. Utanförskapet beskrivs i kronikken som att de har tagit på sig skulden för något de inte riktigt vet vad är. Därigenom kommer de i konflikt med omgivningen utan att förstå vad skälet är, eller som Eystein Eggen skriver: "uten å ha noe fundament for eget syn" (1991). En av vändpunkterna, enligt föreningspresentationen, kommer när de inser att barn inte kan födas skyldiga:

Fra det øyeblikk sluttet vi å anstrenge oss for å sone. Tvert imot gjaldt det å gjenfinne vår

Der

I dag er det 50 år den fredsjubelen got gjennom gatene. Hvis du velger å sitte i TV-kroa stover kvelden, kan du følge hele den frihets-kavalkaden flere TV-kanaler.

ENAR SOLVOLL

Dette minst NRK har i sin egen setning tidligere med direkteending fra kanaler av landet. Bakk du til med dag dette, kan du hele i reprise kommende kl. 12.00, i programmet « Norge ».

Dagens direkteending i med minneste i Stor klokken 18.00 hvor kongen også var til stede. Senere vil en stor veteranparade fra U-stataplassen, forbi Stortorv videre til Akerhus for kongen minst paraden i Stortinget.

Prøve klokken 12 ringte klokken over hele landet har satset stort på denne lørdagen, som ble ledet i Gyvind Hæradstveit. Tre TV-kanaler og i alt 17 TV-kanaler har vært i sving for å dekke hele fra Oslo sentrum. Alt er som sagt igjen i reprise lørdag. Utover resten av ettermiddagen og kvelden i dag dekkes Venstres i de forskjellige og TV-kanalene slik:

Tillbakablikksutgå:

normalt ikke krig det om og knytt disse ha altså leg rekken. hevnge enn vi n

I fören medlemm rättmätig samhället kallar en

Den store fredsdagen

I dag er det 50 år siden fredsjubelen rundt gjennom gatene. Hvis du velger å bli sittende i TV-kroken utover kvelden, kan du følge hele denne «frihets-kavalkaden» i flere TV-kanaler.

ENAR SOLVOLL

Ikke minst NRK har hatt en enorm seier i dag, med direkte sending fra mange kanter av landet. Blakk du ikke å bli med deg dette, kan du se det hele i reprise kommende lørdag kl. 12.00 i programmet «Et fritt Norge».

Dagens direkte sending startet med minnesette i Stortinget klokken 10.00 hvor kong Harald også var til stede. Senere var det en stor veteranparade fra Ulvåstet plass, forbi Stortinget og videre til Akershus festning. Kongen bleste paraden foran Stortinget.

Frede klokken 12 ringte kirkeklokken over hele landet. NRK har tatt et stort på denne direkte sendingen, som ble ledet av Per Sjøstrand Haraldsvik. Tre store TV-busser og i alt 17 TV-kameraer har vært i sving for å dekke det hele fra Oslo sentrum. Alt sendes som sagt igjen i reprise lørdag.

Utover resten av ettermiddagen og kvelden i dag dekkes bevisenhetsene i de forskjellige radio- og TV-kanalene slik:

«BRENNEPUNKT LILLEHAMMER»: Elløvt jubelbrøl ut i gatene på Lillehammer straks etter at tyskerne hadde fått kapitulert. Bildet er overført på Bjørnhaug i Oslo ved dagens OL-arena. Her hadde tyskerne sitt hovedkvarter 8. mai.

I svenske barns historiebøker i dag. Denne oppdagelsen har den svenske dokumentar-journalisten Björn Fontander gjort da han

Fra Oslo Spektrum

NRK har nå TV-kameraer i bruk fra Oslo Spektrum som i kveld

men verdenskrig var sårt i hele Europa.

● SVENSK TV 1 KL. 20.00

● Fortsetter i SVENSK TV 2 KL. 21.00

avslutningen på en tre dagers fredsfestning. Prins Charles andre medlemmer av den britiske kongefamilien er høderst-

Tillbakablick på "Den store fredsdagen" i maj 1945: jubel, och ett litet rum för avvikande röster. Ur Aftenposten, kvällsutgåva, 8 maj 1995.

normale plass i samfunnet. I beste fall angikk ikke krigen oss. Hvorfor kunne vi ikke sette hele det omtumlede livet til våre foreldre i parentes og knytte oss til våre besteforeldre? De fleste av disse hadde aldri vært medlem av NS og kunne altså legitimere vår normale plass i generasjonsrekken. Vi er nordmenn fullt og helt, hva enn hevnjerrige antinazister måtte mene og hva enn vi måtte føle selv (Klüwer 1998:2).

I foreningspresentasjonen artikulere medlemmerna sin sjølvforståelse og sina rettmätiga krav på att höra till det norska samhället. Som företrädare för vad de kallar en rotäkta konservatism (Klüwer

1998:6) antyder de också en vision om en bättre värld. Denna vision är inte identisk med föräldragenerationens. Tvärtom framstår representanter för denna generation, i båda versionerna av presentationen, som gruppens värsta fiender. Men samtidigt finns det tematiska anknytningar till NS-ideologin i deras reorienteringssträvanden, så tillvida att de understryker att NS-ideologin knöt an till solida norska bondetraditioner. Den var, slås det fast, "ikke en djevelsk ideologi importert fra kontinentet", utan tvärtom "rotfestet i vårt

vi må vel i isen? – og lektninger t "mange" med den cupasjons-

r norska le heta i ngen av ras eller om man ned ut- s (1991: ning att mpel på ngen att örälbra-

r norska t senere ett sta- i poten- ten bil- gare ge- dval av ngspre- eringen d efter om den amman eta sina iförska- de har nte rik- ner de i t forstå Eggen for eget , enligt när de ga:

oss for å inne vår

ETIV 1999:3

lands egen historie" (Klüwer 1998:2). Att knyta sig till mor- och farföräldragenerationerna som man kan vara stolt över innebär alltså också att återupprätta värden som besudlats av föräldragenerationens politiska hantering.

Det som slår mig när jag jämför de två versionerna av föreningspresentationen är fyra saker. För det första identifierar den senare presentationen fler fiender än den förra. Våren 1997 är det föräldrarna och den politiska vänstersidan i allmänhet som pekas ut som problematiska motparter; hösten 1998 har listan kompletterats med journalister på vänstersidan, historiker, andra nära släktingar, samt de skinheads och nynazister som tar upp sin del av arvet efter NS. För det andra (vilket ligger i linje med den första punkten) har dokumentet kompletterats med formella stadgar för föreningen, där det bland annat slås fast vilka kategorier som inte har rätt att bli medlemmar (personer som står i organisatoriskt samarbete med de äldre, som är lierade med personer som står på deras sida, eller som är födda före 1936; allt detta förefaller ha att göra med gränsdragningen mot föräldragenerationen). I dessa stadgar slås också fast att föreningen har sitt huvudsäte i Oslo, och att den har en bestämd talesperson utåt. Det ter sig inte helt orimligt att uppfatta detta inte bara som en formalisering, utan också som en centralisering av makt inom föreningen. För det tredje har gruppen av namngivna personer som utgör föreningens kärna reducerats från fem till tre, och de tre som återstår är personer som också i andra sammanhang har framstått som föregångare, eller som företrädare för rörelsen. Det skulle kunna tyda på att föreningen sluter sina led inåt, runt en liten grupp av särskilt centrala medlemmar. Den fjärde punkten, till sist, är att antalet personer som för-

eningsföreträdarna uppger att de har kontakt med inte har förändrats; det anges i båda dokumenten vara ca tvåhundra.

SLUTPUNKTER

Som avslutning ska jag peka på fem punkter, eller uppsättningar av frågor, som jag menar att det är angeläget att beakta i studiet av processer där marginaliserade kategorier omdefinieras och organiseras i mer gruppliknande former. Den första handlar om kategorins specifika öde. Vad är det människorna har blivit utsatta för? På vilka premisser och genom vilka mekanismer har de konstituerats som förlorare? Hur ser det sociala landskap ut där detta har skett; vilka är de andra relevanta kategorierna i sammanhangen? Och hur kan ansvaret för det som har hänt lokaliseras, och hur ska skulden fördelas? Den andra frågan handlar om hur representanter för den aktuella kategorin konstituerar sig som kollektiv, och om de former som de organiserar sig i. I det sammanhanget kan noteras att modern kommunikationsteknologi kan möjliggöra nya typer av relationer och nätverk, som kanske inte riktigt svarar mot de enheter vi är vana att tänka i. Den tredje frågan handlar om vilka former för markering som utnyttjas, alternativt nyskapas. Den är central i sammanhanget, eftersom den pekar rakt in i vårt sätt att conceptualisera fenomenet offentlighet. Offentligheten är bara en ram (liksom "massmedia" bara är en grov samlingskategori). Vad vi skulle behöva ta oss an på den här punkten är bland annat en fortlöpande genreinventering och genrebestämning av kanaler och former för offentliga markeringar.

Det fjärde frågekomplexet handlar om vad visionerna om upprättelse rymmer.

Man kan gärna ha erkännande som en given infallsvinkel; identitetspolitik handlar alltid om att söka erkännande. Men vad ska, i varje givet tillfälle som vi studerar, erkännandet konstitueras av? Hur ska det materialisera sig? Ska det handla om officiella ursäkter, ekonomisk kompensation, ökat inflytande, egna styrkepositioner? Detta är en viktig fråga, därför att det framför allt är här vi kan se skillnaden mellan å ena sidan att erkänna människors erfarenheter och omvärldens ansvar för dessa erfarenheter, och å andra sidan att skriva under på de slutsatser som människor själva drar av sina öden. Vi behöver inte göra båda delar. I det fall jag har diskuterat här kan mitt hjärta blöda för de barn som har fått lida efter kriget (liksom det blöder för dem som led under kriget istället för efteråt) - utan att jag för den skull behöver stödja de föreningsorganiserades anspråk på att föra vidare en konservativ tradition som ska rädda världen. Det går att se var erfarenheterna slutar och var den visionära politiken börjar, även om det kan vara en dimmig zon emellan och, väl att märka, även om det är en identitetspolitisk grundprincip att insistera på att kopplingen inte ska ifrågasättas.

Den sista punkten handlar om vidare implikationer av processer där kategorier förvandlar sig till grupper och rörelser. Vårt att reflektera över i det sammanhanget är att sådana processer kan åstadkomma inte bara befrielse och upprättelse, utan samtidigt nya typer av förtryck. Varje tystad minoritet som hävdar sin existens i offentligheten riskerar att producera, inom den ursprungliga minoritetens ramar, en ny tyst minoritet, för vilka offentliggörandet av de aktivas versioner hypotetiskt sett kan göra tillvaron än värre än den var. Detta är förmodligen oundvikligt. Och kanske är det inget stort problem -

så länge alla kan tala, och så länge den aktuella identiteten är valbar. Det blir ödesdigert eller tragiskt, däremot, när de det talas för inte har någon möjlighet att ta sig ur den aktuella kategorin, men inte heller förmår artikulera sina egna versioner av sitt öde eller sina egna visioner om framtiden. Hur valbar identiteten NS-barn är i dag kan jag inte uttala mig om, men det är inte heller huvudsaken här. Det viktigaste vi kan lägga på minnet är något mer generellt: att en identitet kan bli valbar bara i ett samspel mellan de människor som är dess potentiella bärare, och deras omgivning. I den meningen har vi alla ett fundamentalt delat ansvar för de sociala verkligheter vi konstruerar, och för deras nog så genomgripande konsekvenser.

NOTER

- 1 Artikeln presenterar ett sidospår inom projektet "17 maj och norsk nationalism" som jag har arbetat med sedan 1994, under de tre första åren med stöd från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Huvuddelen av fältarbetet bedrevs 1994-1995.
- 2 Av de drygt 46.000 personer som dömdes i dessa processer dömdes något mindre än hälften för enbart medlemskap i NS. Majoriteten av de andra dömdes för partimedlemskap i tillägg till andra straffbara förhållanden (Eriksen 1995a: 144). De mildaste straffen var böter, förlust av medborgerliga rättigheter och förlust av *almen tillit*; det senare inkluderade förutom förlust av rättigheter också olika former av näringsförbud. De tjugofem dödsdomar som verkställdes mot norska medborgare avsåg Quisling och två av hans ministrar, därutöver angivare och torterare (Christensen 1961:490-495).
- 3 Den akademiska historieforskningen har utan tvivel bidragit till skapandet av myterna, men historikermiljöerna öppnar sig nu allt mer för kursändringar och perspektivskiften som skulle kunna bidra till att komplicera förståelsen av vad som hände under kriget. För översikter över och debatt om norsk ockupationshistorisk forsk-

har kon-
let anges i
ndra.

fem punk-
or, som jag
sakta i stu-
erade kate-
seras i mer
sta handlar
Vad är det
a för? På
a mekanis-
förlorare?
t där detta
vanta kate-
h hur kan
lokaliseras,
Den andra
ntanter för
ituerar sig
er som de
hanget kan
ationstek-
av relatio-
inte riktigt
att tänka i.
ilka former
alternativt
anhanget,
årt sätt att
ffentlighet.
m (liksom
samlings-
ta oss an på
t en fortlö-
rebestäm-
: offentliga
andlar om
e rymmer.

- ning, se Sørensen 1989b, 1990, Grimnes 1990 och 1991.
- ⁴ Detta syfte sitter som spikat i mig efter fältarbetet, men i skrivande stund har jag inte lyckats återfinna det i skrift i tidningsurklippen eller broschyrerna. I Eriksens artikel om jubileet redovisas det, med hänvisning till ett dokument författat av den regeringsutnämnda *frigjøringskomitén*, på följande sätt: "1. Å feire gleden over gjenvunnet frihet og fred. 2. Å minnes de falne. 3. Å gi informasjon til ungdom og nye slekter" (Eriksen 1997:3).
- ⁵ Invitationen att delta i paraden hade gått ut till olika veteranorganisationer. De som inte var medlemmar i någon sådan organisation hade uppmanats genom dagspressen att anmäla sig individuellt. Sådana anmälningar skulle ställas till *frigjøringskomitén*, och kompletteras med en "kort beskrivelse av tjenesten eller virksomheten under krigen" (Aftenposten 10 december 1994). Anmälningsproceduren var med andra ord en klarerings- och kontrollinstans, där legitimiteten hos de potentiella deltagarna kunde förhandsgranskas.
- ⁶ Det begrepp jag har i tankarna är Don Handelsmans "event that present" (1990:41-48), i motsättning till evenemang som formar (1990:23-41), eller som representerar verkligheten på ett ifrågasättande eller utmanande sätt (1990:49-58).
- ⁷ Inspirerad av Handelsmans "Models and mirrors" tänker jag på detta i termer av *interface* (jfr t.ex. 1990:44). Men det är av allt att döma ett ord snarare än ett begrepp; åtminstone har jag än så länge inte lyckats hitta en precis definition av det i Handelsmans text.
- ⁸ På den här punkten skiljer sig min tolkning av jubileet från den som Eriksen har presenterat (1997). För henne är det jag kallar förberedelsefas en integrerad del av jubileet, en del där myten om kriget presenteras, innan de rituella aktiviteterna tar vid (1997:4). I linje med detta framstår då också denna första fas som entydigt bekräftande, som ännu en reproduktion av det som alla redan vet är sant och riktigt (1997:4-8).
- ⁹ Presentationen i det följande bygger på min granskning av talen så som de återgavs (i sin helhet) i NRK:s direktsändning 8 maj 1995. När dagstidningarna nästa dag publicerade starkt förkortade utdrag ur talen uppstod ännu en version, som jag inte har tagit hänsyn till här.
- ¹⁰ I direkt anslutning till detta kom hon också med vad jag uppfattar som den tydligaste ursäkten i något av talen:
Femti år etter må vi også kunne si at den selvjustis som i frigjøringsdagene ble utøvet overfor de såkalte tyskertøsene ikke hører til blant de mest ærerike kapitlene i vår etterkrigshistorie.
- ¹¹ Presentationen av föreningen har rubriken "NS-barna: Historien om opprettelsen av en gruppe". Längre fram kommer jag att jämföra två versioner av denna text, en från maj 1997 och en från oktober 1998. Den senare är förlängd och förändrad på vissa punkter, och försedd med följande tillägg till underrubriken: "(Teksten – som historien – er under stadig forandring)". I internetversionen är texterna inte daterade; 1997 och 1998 betecknar således bara tidpunkten för de utskrifter jag har gjort. Går man in på nätet via ett sökretdskap som Yahoo kan olika nyckelord föra en till den nämnda sidan via följande överskrift "World War II Nazi Holocaust Hitler Children's Home Page". Det kan tyckas vara en gåtfull sammansättning, men kanske den förklaras av – alternativt själv förklarar – hur upphovspersonerna föreställer sig den målgrupp de vill nå. Själva hemsidan har rubriken "The Nazi Children's Home Page", och den första textinformation den presenterar är ett förtydligande av Nazi children: "i.e. children whose parents were members of a fascist or national socialistic movement during the Second World War". Initiativet kommer från Norge, men ambitionen är uppenbarligen att samla efterkommare även från andra delar av världen. Presentationen av föreningen finns att läsa på tyska, franska, spanska, engelska och norska.

LITTERATUR

- Aftenposten* 10 december 1994. "Krigsveteraner etterlyses."
- Aftenposten*, kvällsutgåva, 8 maj 1995. "Den store fredsdagen."
- Christensen, Chr. A. R., 1961. *Vårt folks historie; IX. Okkupasjonsår og etterkrigstid*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Eggen, Eystein, 1991. "Den fortapte generasjon. Kronikk." I: *Aftenposten* 4 april 1991.
- Eggen, Eystein, 1993. *Gutten fra Gimle: Et NS-barns beretning*. Oslo: Aschehoug.
- Eriksen, Anne, 1994. "Quislinger og Jøssinger –

- eller: De gode og de onde i nyere norsk historie." I: *Dugnad* 1:1994, s. 3–19.
- Eriksen, Anne, 1995a. *Det var noe annet under krigen: 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon*. Oslo: Pax forlag.
- Eriksen, Anne, 1995b. "Å forske i det ubehagelige." I: *Norveg* 38, s. 29–38.
- Eriksen, Anne, 1997. "... Norge er atter fritt! Om den norske markeringen av 50-årsjubileet for frigjøringen." I: *Tradisjon* 27 (1), s. 3–12.
- Fuglestad, Finn, 1991. "Vi som arvet skammen? Noen personlige betraktninger omkring okkupasjonstidens historie." I: *Samtiden* 6:1991, s. 16–23.
- Grimnes, Ole Kristian, 1990. "Historieskrivingen om okkupasjonen: Det nasjonale konsens-syndromets gjennomslagskraft." I: *Nytt norsk tidsskrift* 7, s. 108–121.
- Grimnes, Ole Kristian, 1991. "Okkupasjonsforskningen." I: *Nytt norsk tidsskrift* 8, s. 192–196.
- Handelman, Don, 1990. *Models and mirrors: towards an anthropology of public events*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Klüwer, Ole Wilhelm, 1998. NS-barna. Historien om opprettelsen av en gruppe. Tillgänglig på Internet på adress <http://home.sol.no/~kluwer/>, 20 oktober 1998. Tidigare version, dito, 23 maj 1997.
- Olden, Asgeir, 1988. *Fødd skuldig*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Sørensen, Øystein, 1989a. *Hitler eller Quisling: Ideologiske brytninger i Nasjonal Samling 1940–1945*. Oslo: J. W. Cappelens Forlag.
- Sørensen, Øystein, 1989b. "Forskningen om krigen i Norge: Tradisjonelle og nye perspektiver." I: *Nytt norsk tidsskrift* 6, s. 40–58.
- Sørensen, Øystein, 1990. "Konsensus og konflikt – til debatten om okkupasjonshistorien." I: *Nytt norsk tidsskrift* 7, s. 365–373.

TV-program:

- Et fritt Norge 1945–1995. NRK 1, 8 maj 1995.
Sosialkanalen. NRK 1, 9 maj 1995.
Tapernes barn. TV 3, 8 maj 1995.

SUMMARY

*A War Commemoration and a Homepage:
On the Visibility of Norwegian NS-children*

NS-children are sons and daughters of members of a Norwegian nazi party, that collaborated during the Second World War German occupation of Norway with the foreign regime. In this paper, I discuss recent efforts to articulate in public the sufferings that children in this category had to endure in post-war Norway. Drawing on reflections on politics of identity, I dwell particularly upon how the experiences of the children are connected to recommendations that excuses should be produced, history rewritten, or wider political visions adopted. The conclusion points out a set of issues that I think ought to be considered in the study of processes where marginalised categories are transformed into groups and organisations.